září / 2025

NEWSLETTER

institut VÁCLAVA KLAUSE

Václav Klaus: Změna je na nás všech

Jiří Weigl: Už to tady jednou bylo – jak to, že jsme na to zapomněli

Ivo Strejček: Militarizace Evropské unie se zrychluje. Všímáme si toho?

Jiří Weigl: Jak se zbavit zapšklé „pithartovštiny“

Jan Žamboch: Energetická náročnost budov a kolektivizace

Ivo Strejček: Tereziánské školské reformy: posmívat se, nebo děkovat?

Jan Fiala: Unie, Friedman a svobodný svět

ZÁŘIJOVÝ GRAF IVK

Na koho dopadnou emisní povolenky v osobní dopravě

osobní automobily dle používané energie/paliva (v %, data za rok 2024)

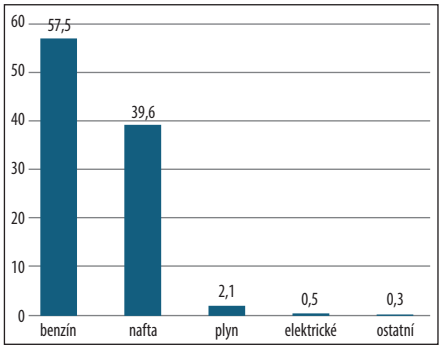

Pramen: ČSÚ, 2025

Institut Václava Klause o.p.s.
Šárecká 15/29
160 00 Praha 6
e-mail: office@institutvk.cz
www. institutvk.cz

IVK – Newsletter
Institutu Václava Klause
Registrace MK ČR E 11024
Periodicita: měsíčník
Datum vydání: 30. 9. 2025

Změna je na nás všech

Václav Klaus

Jedna z vašich knih nese název In Defence of Normalcy, Na obranu normálnosti. Jaký stav je ve vašich očích normální?

Jako konzervativní a už starší člověk za normálnost považuji to, v čem jsem vyrůstal. Éru, kdy se uznávala role rodiny a rodičů, kdy byl respekt k učitelům ve škole, kdy byla pouze dvě pohlaví, nikoli padesát odstínů šedi. To je pro mě normální. Také se mi v tom textu objevila varianta In Defence of Common Sense, Na obranu zdravého rozumu. V tomto smyslu je to pro mě téměř synonymum.

Pojem liberální demokracie spadá do normálnosti?

Já jsem známý polemik se všemi změkčujícími a zároveň zavádějícími adjektivy. Nejen u nás v Česku, ale i ve světě německy a anglicky mluvícím jsem od začátku 90. let spojen s pojmem trh bez adjektiv – prostě trh. Můj kolega Ivo Strejček mi zrovna dával číst svoji glosu, v níž polemizuje s tím, že premiér Fiala v diskuzi s ukrajinským premiérem řekl, že jde o nastolení spravedlivého míru. Usilujme o mír, ne o spravedlivý mír. Dejme si obecně pozor na tato matoucí adjektiva i na slovo liberální; to je přece v principu pozitivní slovo, naznačující jistou volnost, svobodu, ale dnešní takzvaná liberální demokracie nemá s liberálním světem nic společného. Co lidé dnes ví o velkých liberálních postavách?

Takže jen demokracie, jen trh, jen mír?

Je přece jasné, že válka na Ukrajině vznikla kvůli něčemu, že je sporem dvou stran. Jde o to přestat válčit, přestat po sobě střílet, přestat se vraždit. Pojetí slova „spravedlivý“ je u Ruska a Ukrajiny diametrálně rozdílné, takže pokud někdo chce usilovat o spravedlivý mír, tím jasně říká, že neusiluje o mír.

Hovoříte o tom, že rychlá a jednoduchá změna systému, metaforicky návrat normálního, není možná. Optimisté by to chtěli obratem.

Já jsem byl nadšený z Trumpova vítězství v loňských prezidentských volbách a z celé řady jeho radikálních, revolučních kroků, které udělal od nástupu do funkce. Ale současně jsem byl první, který varoval i své blízké kolegy před nadměrným jásáním, před předčasným pocitem, že svět se změní. Trump někam svět postrčil a otevřel, jak zní módní termín, Window of Opportunity, okénko příležitosti. Ale zdůrazňuji: jen otevřel. Můžeme se přít, jak velkou skulinu nebo škvíru tam udělal, ale něco dalšího už musí udělat zbytek světa, těch osm miliard lidí minus Trump.

Je to tedy na nás všech?

Když někdo řekne: Svět musí udělat tohle, země musí, Evropa musí... To je svět subjekt se svým jasně definovaným chováním? Kdo je Evropa? Soudružka von der Leyenová? Fiala s Rakušanem?

Je klíčové změnit celý systém, nikoli jen jeho parametry?

Nenamítám nic proti změně parametrů, kéž by nastala. Každý parametr, neboli v ter- ▸

EDITORIAL

Institut Václava Klause na počátku září představil svou „knihu k volbám“. Nad knihou jsme ve druhé půlce měsíce uspořádali také seminář v Hotelu Prague Towers. Záznam je možné si pustit na našem webu. Většina našich aktivit se v září týkala právě voleb, jejichž výsledky jsou v okamžiku, kdy čtete tyto řádky, již známy. Pro toto vydání jsme proto z našich textů vybrali ty s nadčasovou platností, na jejichž platnosti jakýkoli výsledek letošních parlamentních voleb nic nezmění.

Václav Klaus v úvodním rozhovoru pro magazín *Vlastní cestou* mimo jiné hovoří o tom, co pro něj znamená normálnost: „Éru, kdy se uznávala role rodiny a rodičů, kdy byl respekt k učitelům ve škole, kdy byla pouze dvě pohlaví, nikoli padesát odstínů šedi.“ Varuje před planými adjektivy v politice a upozorňuje, že máme usilovat „o mír, ne o spravedlivý mír“.

Jiří Weigl v textu *Už to tady jednou bylo* hovoří o ideálech 90. let a srovnává je s dnešní realitou: od svobodného trhu a nízkých daní jsme se podle něj dostali k přeregulované evropské dotační eko- ▸

(Pokračování ze strany 1)

nomice, v níž hrdinou není podnikatel, ale aktivista. Ve svém druhém článku, polemice, se vrací k nedávným výrokům Petra Pitharta a upozorňuje, že „transformací, která neměla obdobu, jsme na rozdíl od jiných prošli velmi úspěšně" – a proto je zavádějící ji po letech dezinterpretovat způsobem, jakým to činí bývalý český premiér Pithart.

Ivo Strejček varuje před stále rychlejší militarizací EU. Upozorňuje, že už dnes Brusel hovoří o „evropském obranném semestru" a o „východní dronové zdi" a ptá se, zda je něco takového opravdu v zájmu České republiky. Ve druhém textu se vrací k tereziánským školským reformám a ukazuje, že jejich přínos pro vzdělanost a českou kulturu je dodnes podceňován.

Jan Žamboch varuje, že směrnice o energetické náročnosti budov může vést k omezení vlastnických práv a přirovnává její logiku k normám z 50. let. V závěru pak student hradeckého gymnázia Jan Fiala připomíná odkaz Miltona Friedmana u příležitosti pětapadesátiletého výročí publikování jeho vlivného eseje s názvem: *Společenskou odpovědností firem je zvyšovat své zisky*.

Filip Šebesta

minologii toho, jak to chápe běžný člověk, ten či onen zákon může být horší, či lepší. Není to změna systému, ale určitě jsem pro, aby takový zákon byl lepší. I za komunismu jsem odmítal paušální volání: Čím hůř, tím líp. Myslím, že to je nerealistický postoj. Nedoporučoval bych, abychom spadli na jakési pomyslné dno a teprve odtud začali budovat něco nového, to by pak trvalo nekonečně dlouho. Letos jsme vydali knihu nazvanou Od Beneše po Ukrajinu: není jen o druhé světové válce, ale i o letech před ní a osmdesáti letech po ní – neboli o století, které jsem už já z významné části prožíval. Položil jsem si v jejím závěru otázku, jestli je nějaká cesta z dnešního světa ven.

A je?

Pošťouchnul jsem, myslím, celou řadu lidí, když jsem napsal, že si dovedu představit několik cest. První je všeobecné prozření, procitnutí. V to nevěřím. Někteří si myslí, že když budou kázat o to silněji nebo radikálně, že lidé prozřou – nikoliv. Druhá varianta je totální kolaps, ale prosím vás, nevtipkujme o kolapsu, nikdo si nedovedeme představit, co kolaps v realitě znamená a k jakým tragédiím by docházelo. Připomněl jsem si slavného amerického romanopisce Cormaca McCarthyho a jeho Cestu. Ať si každý přečte Cestu a zváží, jestli máme dojít k výchozímu bodu nula a od něj se odpíchnout. To bychom mluvili ne o desetiletích, ale o staletích vývoje.

A třetí věc?

Třetí věcí je zázrak – vtipkoval jsem o tom, že není o nic méně možný než ty dva předchozí případy, což je, myslím si, originální teze. Pomohl jsem si výrokem izraelsko-amerického ekonoma Michaela Mussy, který pronesl hezkou úvahu na téma dalších možných nástrojů měnové politiky. Mussa se zamyslel a úžasně vtipně řekl: Za možný nástroj ještě považuji modlitbu. To je geniální věta, navíc když dodal: Nejsem přesvědčen o její účinnosti, ale mám jednu jistotu – že nemá žádné vedlejší náklady a důsledky, které mají všechny ostatní formy měnové politiky. No a čtvrtá varianta je zjevení Trumpa, drcnutí do světa a jeho posunutí někam jinam, ale s tím dodatkem, který už jsem říkal před chvílí. Je už na nás, co z toho dál uděláme.

Pronesl jste, že abychom měnili systém, potřebujeme vidět i životaschopnou alternativu. Máme ji?

Myslím, že takovou jednoduchou, viditelnou, srozumitelnou alternativu, jakou byl fungující západní svět před třiceti, čtyřiceti nebo více lety, bohužel dneska nemáme. Nic dalšího vedle nás není, západní svět se velmi proměnil.

Je řešením vzít si to nejlepší ze Švýcarska, ze Singapuru, z USA, odjinud?

Takhle se svět nevyvíjí, každá země se historicky vyvinula svým způsobem. Já nejvíce ze všeho čtu švýcarský týdeník Weltwoche, jemuž vládne můj dobrý přítel Roger Köppel; považuji za úžasné, co se tam píše, ale současně odmítám pokusy zavádět tady švýcarský systém. To je jako zavádět komunismus. Nejde zavádět zvnějšku systém, který nevyrůstá z domácích kořenů.

Jak by tedy měl vypadat?

Nevymýšlejme nic neznámého, ale systém parlamentní demokracie založený na jasně definovaných politických stranách. Žádné NGOs, žádné neziskovky, které by nahrazovaly politické strany – to je jediná věc, kterou si dovedu představit, už byla vymyšlena před mnoha staletími a není důvod se jí zříkat. Jen už nic takového dávno kolem sebe v Evropě evidentně nemáme, nemáme standardní politické strany.

Ani v Česku?

To, co dělá dnešní ODS a další, skrývání svých značek pod nejrůznější pseudo koalice, to je zříkání se myšlenky politických stran. Nedá se čekat na takovou míru nespokojenosti, aby vyvolala nový útok na Bastilu. Jsem plně přesvědčen, že změna nemůže nastat bez změny politického a v politice odehraného systému. Myslím, že si to strašně málo lidí uvědomuje, jinak to bude snění o zázraku či prozření. Jsme v tragické situaci, kdy máme beznadějnou vládu a já si troufám říct, že i stejně beznadějnou opozici. To je politická věc, pak je věc ekonomická – a tam není jiná alternativa než trh s co nejmenšími omezeními a s co nejmenšími státními plánovacími, dnes případně zelenými, komisemi a Green Dealy.

Jak byste definoval standardní, autentickou politickou stranu?

Slovo definovat je silné, aby to bylo napsáno v encyklopedii – to se mi podařilo jednou, řeknu vsuvku. Přijel jsem na první Davos v roce 1990, šest týdnů po našem Listopadu, a jeden pozdější nositel Nobelovy ceny se mě zeptal: Usilujete o třetí cestu? A já jsem na pódiu do mikrofonu řekl: Ne, třetí cesta je pro mě nejrychlejší cestou do třetího světa. To na Wikipedii dlouho bylo úvodní větou u hesla Třetí cesta, to se mi znovu podařit nemůže (úsměv). Z matematiky jsem si vypůjčil pojem „dobře definovaná rovnice" – a používám pojem „ideologicky jasně definovaná politická strana". To je předpoklad. Podíváte-li se na naše dnešní STANy, ANO, Spolu, na kohokoliv – nejen že jsem absolutní a nekonečný nepříznivec strany pana Rakušana, ale i kdybyste na mně v dobrém chtěli, jestli bych mohl definovat, jak si STAN ideologicky stojí, při své nejlepší vůli bych toho nebyl schopen. Protože tam nic není.

Proč velké ideologie zmizely?

To mělo velmi svébytně zvláštní vývoj u nás – v tomto sehrál nehynoucí roli Václav Havel a jeho nenávist k politickým stranám, místo nichž chtěl dát prostor neziskovkám. Nesmysl. Toto odvrhnutí politických stran a můj souboj s Václavem Havlem definoval celá devadesátá léta. Heslo Občanského fóra bylo krystalickým vyjádřením tohoto problému: Strany jsou pro straníky, Občanské fórum pro všechny. V tom je všechno skryto. Byl to fatální útok na politické strany, který se nám v 90. letech podařilo odvracet, ale v průběhu nulté dekády jsme to začali definitivně prohrávat.

O jak dlouhém horizontu pro změnu se bavíme?

Pokud se prohlašujete za zástupce střední generace, nebudete to rádi slyšet. Chtěli byste to rychle, abyste si ještě dostatečně užili šarm obrozeného systému, ale musím vás zklamat. Nemluvíme o zítřku, nemluvíme o pozítřku, je to běh na dlouhou trať. Každý mi začne říkat, že to je pesimismus, že jsme si taky mysleli, že komunismus je nezvratný a taky padnul. Já v tu chvíli replikuji: Kde myslíte, že v okamžiku pádu komunismu jakožto paralele k dnešku jsme? Jsme v roce 1987? 1975? 1961? Nejspíš tedy ne v roce 1951. A jestli se vám nezdá komunistický příklad dostatečný nebo vhodný, přirovnávám to i k Rakousku-Uhersku. Padlo první světovou válkou, ale jsme dnes v roce 1913, nebo v roce 1890? Nebo v roce 1870, kdy se budovaly první české spolky, kdy se stavělo Národní divadlo? Já vás zklamu, myslím, že jsme spíš ▸

v 70. letech 19. století, než v roce 1913. Já jsem vykvetl v 60. letech, kdy jsem měl najednou šanci studovat půl roku v Itálii, půl roku v Americe. Byl jsem na vrcholu svého vývoje, bylo mi 27 let – a přišel srpen 1968. To jsem skončil dřív, než kdybyste dnes ve vašem věku skončil vy. Dostal jsem se na dlouho dobu mimo; vím, o čem mluvím. Nenabízím vám rychlé řešení. Ale kdybych si vzal náhodný příklad, myslím si, že už v roce 1980 byl větší všeobecný odpor ke komunistickému režimu a vědomí si jeho iracionality, než vidím dneska.

Není to tím, že má generace, která nezažila v dospělosti komunismus, nemusí být dnes se vším spokojena, ale cítíme se v našem konání stále převážně svobodní? Že lidé nejsou nespokojeni, neboť nám nemálo zůstalo?

Ano, samozřejmě nám zůstalo nemálo, proto já strašlivě varuji před obdivem k totálnímu pádu a kolapsu. Probůh, ne! Ale v každém případě díky tomu, že jsem prožil komunismus, říkám, že jsem over-sensitive, přecitlivělý na určité věci, na které vy tak citliví být nemusíte, pokud jste ho neprožili jako dospělí jedinci. Vidím obří podobnosti s komunismem. Hřebejkovy filmy, které lidé tak milují, protože si myslí, že tomu tak bylo, to jsou opravdu jen karikatury. Všechno bylo neskonale strukturovanější a složitější. Zároveň nahlas říkám a budu to říkat dál: Nesrovnávám dnešek s komunismem roku 1952. Ale s pozdním komunismem ve většině 80. let, to už ano. Že tam byly větší tvrdosti než dneska? Určitě ano. Neskonale větší.

A ony podobnosti?

Nikdy nezapomenu, když šel náš starší syn v polovině 80. let na gymnázium. Škola Jožky Jabůrkové, pojmenovaná podle významné komunistické funkcionářky, v pražských Vysočanech, těsně vedle ČKD, v baště komunismu. Ale při třídní schůzce přišla učitelka a říká: Podívejte, já jsem musela synovi napsat posudek k přihlášce na gymnázium, tak jsem napsala, že je v Pionýru. Myslím, že to je věta, u které jste i vy pozdvihli obočí. Karikovat, že ten svět byl naprosto zglajchšaltovaně jednolitý, to prostě není pravda. Toto řekne nahlas třídní učitelka v rudých Vysočanech, dávno před pádem komunismu! V tomto smyslu je odvaha říci, že mám jiný názor na Ukrajinu a Rusko, dnes skoro problematičtější než tento její výrok. Já žiju v nirváně emeritního pana profesora, který může dál učit, ale nemít ten status, který mám, asi by s mým učením na VŠE byl dávno konec. Nedělejme si iluze. Dívejme se na to ostrým zrakem.

Vyzdvihuje to vše zpětně jedinečnost 90. let? Že to nebylo okno, spíš vrata příležitostí?

Ano, to byla vrata – s tím, co jsme chtěli udělat a do značné míry udělali, jsme se samozřejmě svezli s odporem vůči komunismu; lidé natolik chtěli změnu, že na začátku naše věci brali. Byla to výjimečná chvíle, která se těžko může v dějinách opakovat. Žili jsme také v unikátní geopolitické situaci, nesrovnatelné s dneškem. Málokdo si to chce uvědomit. Padl Sovětský svaz, Rusko ztratilo jakýkoli vliv, z Východu na nás nikdo netlačil.

Čína tehdy byla globálně nerelevantní.

Čína vůbec nepadala v úvahu, dobře, že ji připomínáte, já bych ji ani nejmenoval. Amerika po konci Studené války vycouvala z Evropy, měla své starosti. Německo, pro nás historicky tisíc let klíčová země, bylo totálně zaneprázdněné svým znovusjednocením. A nebyli jsme v žádné Evropské unii. To vůbec nemá srovnání, byli jsme opravdu sami, nikdo nás neporučníkoval. O století dříve jsme jezdili do Vídně, pak na šest let do Berlína, pak do Moskvy, načež přišla relativní svoboda – nejezdili jsme už do Moskvy a ještě ne do Bruselu.

Takže bez jisté přízně velkých dějin se velké změny dělat nedají?

Ano, ale jako vždycky se za ně ani nelze skrývat. Spoustu věcí se dá udělat i s těmi velkými dějinami za zády.

Miroslav Němý, Magazín Vlastní cestou, Rodinný pivovar Bernard, III/25, září 2025

Už to tady jednou bylo – jak to, že jsme na to zapomněli

Jiří Weigl
výkonný ředitel IVK

Když se člověk dívá na dnešní realitu v naší zemi a porovná ji s ideály listopadu 1989 a směřováním naší transformace 90. let XX. století, nevěřícně zírá, že dnes směřujeme naprosto opačným směrem. Je to zcela evidentní i přes to, že nám i v kampani k nadcházejícím volbám dnešní vláda tvrdí, že jde o historickou volbu mezi Západem a Východem, svobodou a diktaturou a podobné nesmysly.

Základním smyslem naší transformace bylo zbavit se zbankrotovaného socialismu a obnovit u nás občanské a ekonomické svobody, tržní ekonomiku a kapitalismus. Znamenalo to umožnit volnou tržní tvorbu cen odbouráním dotací a regulací, liberalizovat vnější vztahy, vytvořit jasná vlastnická práva k majetku a zaručit svobodu nakládání s ním. Hrdinou doby byl odvážný podnikatel, který byl schopen uspět na trhu a dát práci a životní perspektivu svým zaměstnancům i širšímu okolí. Heslem doby byla rozpočtová odpovědnost, přebytkový nebo vyrovnaný rozpočet, nízké daně a malé přerozdělování. Stát měl být štíhlý a panovalo všeobecné přesvědčení, že erár není z definice dobrým hospodářem. To byl program, s nímž ODS Václava Klause nejen vyhrála volby, ale také ho dokázala uskutečnit.

Základním smyslem naší transformace bylo zbavit se zbankrotovaného socialismu a obnovit u nás občanské a ekonomické svobody, tržní ekonomiku a kapitalismus.

Dnes podle jména tatáž ODS v čele se svým dlouholetým předsedou a současným premiérem Petrem Fialou sleduje pravý opak – přijala za svůj model přeregulované evropské dotační ekonomiky, která narušuje a ničí tržní prostředí, manipuluje cenami a spoutává ekonomické aktivity regulacemi, omezeními a sankcemi. Hrdinou doby už není podnikatel, ale aktivista, který dokáže nátlakovými akcemi získat pro své priority výhody a dotace z veřejných prostředků na úkor ostatních. Prioritou je zvyšování daní, nikoliv snaha šetřit výdaje, natož škrtat v rozpočtu. Vláda s dominantní pozicí ODS zvedla všechny daně a přesto to nestačí, vláda hospodaří s deficity blížícími se 300 mld. Kč. Bez dotací z veřejných prostředků se nedá podnikat, boj o ně je vlastním obsahem dnešního byznysu. Vláda ODS dobrovolně pomáhá prosadit a realizovat evropské extrémistické utopické progresivistické projekty, jako je Green Deal a další.

Hrdinou doby byl odvážný podnikatel, který byl schopen uspět na trhu a dát práci a životní perspektivu svým zaměstnancům i širšímu okolí.

Další nehoráznost, která nejen každého pamětníka, ale každého myslícího člověka musí zarazit, je dnes všeobecně převažující přesvědčení, že nedostupnost bydlení a obrovské náklady na ně, které způsobila nadměrná regulace stavebnictví, bytové výstavby a územního plánování ve spojení

s chybami měnové politiky, má odstranit nikoliv liberalizace podnikání a překonání bariér, které mu brání, ale státní a obecní výstavba nájemních bytů. Každý, kdo pamatuje, co znamenala za minulého režimu zkratka OPBH a s tím spojená korupce a zanedbanost bytového fondu, si musí ťukat na čelo. Ale jakási celospolečenská skleróza, která zasáhla celý západní svět, včetně naší země, vede velkou část veřejného mínění k přesvědčení, že řešením problémů

Každý, kdo pamatuje, co znamenala za minulého režimu zkratka OPBH a s tím spojená korupce a zanedbanost bytového fondu, si musí ťukat na čelo.

je opět více socialismu, byť nepojmenovaného, než důvěra v kapitalismus, volný trh a svobodu.

A tak slyšíme, že za problémy s bydlením mohou dnešní vlastníci, kteří dostatečně nepronajímají své byty potřebným. Všichni zapomněli, že jsme po listopadu chtěli, aby si každý měl konečně právo dělat se svým majetkem, co uzná za vhodné, aby ho mohl nabývat a pozbývat podle své vůle a nikdo

Jakási celospolečenská skleróza, která zasáhla celý západní svět, včetně naší země, vede velkou část veřejného mínění k přesvědčení, že řešením problémů je opět více socialismu.

aby neměl právo mu do toho mluvit. Dnes jsme opsali kruh a vrátili se o více než tři dekády zpět.

Největší zločin je podle dnešního mainstreamu držet byt prázdný pro své nedospělé děti. „Experti" nejrůznější provenience vážně navrhují, že by stát měl tak zdanit vlastníky nemovitostí, až budou nuceni je lacino prodávat. Bytový problém se tím prý vyřeší. Nikoliv kolaps stavebního řízení v důsledku Piráty zpackané digitalizace, nikoliv řádění aktivistů, kteří za veřejné peníze blokují jakýkoliv stavební projekt, nikoliv nesmyslná evropská i domácí regulace všech aspektů výstavby a bytové problematiky. Dnes jsou nepřítelem vlastníci bytů a jejich údajný „teror" vůči nebydlícím, jak nedávno napsal jeden prominentní žurnalista.

Jako bychom zkušenost čtyř desítek let komunismu vyvezli někam na skládku a dnes se snažíme opakováním starých chyb znovu vynalézt kolo.

Jako bychom zkušenost čtyř desítek let komunismu vyvezli někam na skládku a dnes se snažíme opakováním starých chyb znovu vynalézt kolo. V 90. letech jsme vykročili správně, ale od té doby se – s rozhodujícím bruselským přispěním – vracíme zpět před listopad 1989 směrem k inovovanému socialismu. Vede to jenom k zaostávání, nedostatku a problémům. Čím dříve si to uvědomíme, tím lépe.

23. 9. 2025

Militarizace Evropské unie se zrychluje. Všímáme si toho?

Ivo Strejček
člen správní rady IVK

Z iniciativy předsedkyně Evropské komise Ursuly von der Leyenové se ve středu 1. 10. 2025 v dánské Kodani pořádá tzv. neformální jednání Evropské rady. Důvodem svolání nejvyšších představitelů členských států EU není nic jiného než podniknout další rozhodné kroky k militarizaci Evropské unie. Vždyť podle připraveného pracovního programu chce předsedkyně Evropské komise, kromě jiného, projednat obrysy tzv. „společné evropské obrany" a představit svůj plán vytvoření jakési „východní dronové zdi".

Soudobá bojovná, válečnická, útočná tónina je přece jen kvalitativně novým a nesmírně nebezpečným fenoménem.

Ačkoliv má jít o „neformální" jednání, které prý bude jen „informační a otevřenou výměnou názorů", eurokomisař pro obranu a vesmír Adrius Kubilius (je z Litvy, což je pro porozumění jeho postojům docela podstatná informace) prohlásil zlověstně: „Evropa bude rozhodně reagovat na bezprecedentní drzost, s jakou tři ruské stíhačky narušily estonský vzdušný prostor, s jakou bylo Polsko vystaveno proniknutí ruských dronů a … [skutečnost, že] několik dronů, přestože neznámého původu, ohrozilo letecký prostor několika evropských letišť". Kubilius tak svými slovy potvrdil směr, kterým se Evropská unie vydává – směr její militarizace.

Evropské instituce hbitě a obratně, jak jsme ostatně dlouhodobě předpovídali, využily okno příležitosti, kterou jim nabídlo Rusko rozpoutáním války s Ukrajinou.

To, že EU opustila již dávno a dávno původní záměry evropského integračního procesu, kterými byla úzká, všestranná hospodářská spolupráce podporovaná volným pohybem osob a služeb, víme již řadu let, ale soudobá bojovná, válečnická, útočná tónina je přece jen kvalitativně novým a nesmírně nebezpečným fenoménem. Všímáme si toho?

V září letošního roku přednesla předsedkyně Evropské komise von der Leyenová tzv. Zprávu o stavu Unie. Nikdo obsah jejího vystoupení příliš nekomentoval, většina médií se spokojila s povrchním hodnocením. Byla to chyba. Nejméně celá první polovina oné Zprávy se nesla v neobyčejně bojovném tónu: „Evropa se ocitla v boji, v boji o osud celého kontinentu za svoji svobodu a nezávislost," prohlásila von der Leyenová. Toto emotivní zvolání okamžitě využila k vytyčení tří hlavních „evropských" úkolů: vytvořit „cestovní mapu k evropské obranné připravenosti", ustavit „evropský obranný semestr" (mechanismus dohledu Evropské komise nad obrannými plány členských států a jejich výdaji na obranu „strukturovanějším způsobem") a založit cosi jako (vojenský) „evropský dohled nad východním křídlem unie". To vše bude „vyfutrováno" závratným finančním balíkem ve výši 800 miliard eur (které EU nemá a bude si je částečně půjčovat, částečně vymáhat z rozpočtů členských států, které jsou už tak pod nesplnitelným tlakem slibu 5 % svých HDP pro NATO).

K urychlení militarizace EU přispěla svým způsobem také Trumpova Amerika, která se zřetelně od Evropy odtahuje a ohlašuje snižování své vojenské přítomnosti na našem kontinentu.

Evropská komise se pod vedením von der Leyenové, bývalé německé ministryně obrany, zmocnila pravomocí určovat členským státům závazné a povinné vojenské úkoly. Pod taktovkou Bruselu tak budou zpočátku koordinovány „jen" jejich zbrojní výroby a sjednocovány a centralizovány jejich zbrojní nákupy. A potom?

Evropské instituce (nezapomínejme v této souvislosti na bojechtivý a válečnický Evropský parlament) hbitě a obratně, jak jsme ostatně dlouhodobě předpovídali, využily okno příležitosti, kterou jim nabídlo Rusko rozpoutáním války s Ukrajinou. Okamžitě a snadno byl vytvořen obraz „ruské hrozby"

valící se na západní Evropu. Spory o názory na evropský unifikační proces byly zapomenuty a politická rozhodovací moc byla ještě více centralizována do rukou Bruselu. K urychlení militarizace EU přispěla svým způsobem také Trumpova Amerika, která se zřetelně od Evropy odtahuje, ohlašuje snižování své vojenské přítomnosti na našem kontinentu a tlačí evropské státy k dramaticky vyšším výdajům na zbrojení.

Kam tedy dnešní Evropská komise v „duchu doby" vede Evropskou unii? Jak si vykládat její vzrůstající zbrojní apetit? Jaká bude role NATO a jaká bude stále militarizovanější role EU? Opravdu máme věřit, že EU „pouze vytvoří systém pro detekci a sledování nepřátelských dronů, které poté NATO sestřelí"? Vytváření společné vojenské politiky EU, v níž hraje stále významnější roli Ukrajina, je současně unifikačním procesem ke společné zahraniční politice EU. Je to v zájmu České republiky?

Naše země stojí jen pár dní před parlamentními volbami. Předvolebními tématy je leccos, dokonce i to, kolik státních svátků má naše země ročně slavit. Proč ale neslyšíme odpovědi na to, zda je plíživá militarizace EU v zájmu českých občanů a zda se s tím dá něco dělat?

30. 9. 2025

Jak se zbavit zapšklé „pithartovštiny"

Jiří Weigl
výkonný ředitel IVK

Deník Právo dává ve svém sobotním vydání pravidelně na názorové straně prostor bývalému českému premiérovi z éry polistopadového Československa a poté bývalému předsedovi Senátu a neúspěšnému kandidátovi na prezidenta republiky Petru Pihartovi. Je to v dnešních médiích zajímavý a ne příliš častý krok, který dává dnešním čtenářům příležitost slyšet názor člověka, který má za sebou úctyhodnou kariéru v klíčových dobách našich moderních dějin, a lze tedy doufat, že by mohl říci něco zajímavého i k době dnešní. To platí ale pouze v tom případě, že danou příležitost nezneužije k pokusu kopnout si po letech za každou cenu do svého úspěšnějšího politického soupeře.

U nás tehdy probíhala bezprecedentní komplexní ekonomická transformace centrálně plánované ekonomiky v ekonomiku tržní.

V Právu ze 6. září 2025 se to Petru Pithartovi opravdu povedlo. Vybral si prohlášení japonské automobilky Toyota, že ve své kolínské automobilce postaví za 17 mld. Kč továrnu na výrobu elektromobilů. Neznalým čtenářům sdělil, že je to konec konců jeho zásluha jako dávného českého premiéra a jeho tehdejšího ministra průmyslu Vrby, protože oni prý přivedli do mladoboleslavské Škodovky německý Volkswagen, a tomu tak vděčíme za všechno dobré v naší ekonomice. A hned nabídne málo informovanému současníkovi zcela tendenčně překroucený výklad české privatizace – prý se jednalo o souboj mezi kupónovou privatizací, prosazovanou zločinným Klausem a prodejem podniků strategickým zájemcům z ciziny, což byla úžasná metoda Pithartovy vlády. Mohli jsme mít spousty dalších úspěšných Škodovek v rukou nadnárodních firem ze Západu, například kopřivnickou Tatru, ale zloduch Klaus to prý zmařil.

„Jsou to prý už jen pohádky jedné babičky? Pořád se z nich lze poučit. Jak se bránit pošetilostem ideologických předpojatostí. Řeknu to, jak to cítím: jak se zbavit zbytků klausovštiny. Která Petra Fialu stahuje pod hladinu a on to dosud ani neví". Vyhrkne autor nenávistně na konci sobotního článku.

Strategičtí zájemci ze zahraničí existovali pouze u omezeného počtu firem. Kupónová privatizace nebyla konkurencí přímých prodejů, ale doplňkem, který umožnil masové odstátnění ekonomiky a současně zajistil i participaci občanů.

Babiččinou pohádkou tyto výlevy opravdu nejsou. A protože pamětníkem oněch dob není jenom Petr Pithart, nelze k nehoráznému překrucování nedávné historie a manipulaci mlčet.

Tak za prvé, u nás tehdy probíhala bezprecedentní komplexní ekonomická transformace centrálně plánované ekonomiky v ekonomiku tržní. Její součástí byla masová privatizace celé ekonomiky, která musela být provedena relativně rychle, a to v zemi bez kapitálu. Strategičtí zájemci ze zahraničí existovali pouze u omezeného počtu firem. Kupónová privatizace nebyla konkurencí přímých prodejů, ale doplňkem, který umožnil masové odstátnění ekonomiky a současně zajistil i participaci občanů.

Naivní adoraci zahraničního kapitálu už dnes sdílí málokdo. Bez domácího kapitálu úspěšná tržní ekonomika fungovat nemůže.

Naivní adoraci zahraničního kapitálu už dnes sdílí málokdo. Bez domácího kapitálu úspěšná tržní ekonomika fungovat nemůže. Tento cíl sledovala mimo jiné československá federální a později Klausova česká vláda. Odevzdání ekonomiky do rukou nadnárodních firem není příliš perspektivní a z dlouhodobého hlediska prozíravá strategie. Naše ekonomika bohužel takový charakter přes snahu Václava Klause vykazuje. Hovoří se o ní někdy také hanlivě jako o montovně, „krmelci" nebo subdodavatelském přívěsku vydělávajícímu na zahraniční matky. Oněch 300-400 miliard korun, které každoročně odplývají z naší ekonomiky do ciziny jenom ve formě dividend je toho jasným důkazem. Pracujeme, vyrábíme, ale zisky plynou jinam. Právě model ekonomiky závislé na nadnárodních firmách nás drží v tzv. pasti středního příjmu, tj. situaci, kdy jsme dosáhli střední úrovně HDP na hlavu, ale dále se nejsme schopni výrazněji posunout a přibližovat se rychleji nejvyspělejším zemím.

Odevzdání ekonomiky do rukou nadnárodních firem není příliš perspektivní a z dlouhodobého hlediska prozíravá strategie. Naše ekonomika bohužel takový charakter přes snahu Václava Klause vykazuje.

Dnešní vývoj ve světě ukazuje, že silná závislost na automobilovém průmyslu, kterou máme společnou s dalšími zeměmi regionu, není v současnosti žádnou garancí prosperity, ba právě naopak. Začínáme se v tomto oboru dostávat do podobné situace jako v bankovnictví, které pozdější vlády také kompletně odevzdaly do cizích rukou – české dcery živí západoevropské matky v problémech. A pokud jde o tu Pithartovu Tatru, ta dnes patří velmi silné české průmyslové skupině a prosperuje. Takže další zahraniční investice do nejisté elektromobility asi spásou naší ekonomiky nebude, i když s ní pánové Pithart a Vrba nic společného nemají.

Ale přestaňme proboha už jednou kydat špínu na vlastní historii. Transformací, která neměla obdobu, jsme na rozdíl od jiných prošli velmi úspěšně, je spojena s jménem Václava Klause a nic na tom nezmění ani zapšklé výkřiky bývalých politiků, kteří nestrávili své prohry. Petrovi Fialovi Petr Pithart radit nic nemusí, ten už dávno „klausovštinu" nahradil „pithartovštinou", a podle toho to s ním také vypadá.

8. 9. 2025

Energetická náročnost budov a kolektivizace

Jan Žamboch
právník a farmaceut

V souvislosti s emisními povolenkami pro domácnosti bývají zmiňovány i závažné problémy vyplývající pro vlastníky nemovitostí ze směrnice o energetické náročnosti budov. Uvádí se, že dle požadavků EU nebude vlastníkům energeticky nehospodárných budov povoleno je prodat ani pronajmout. K této otázce se vyjádřilo Ministerstvo průmyslu a obchodu následovně: *„V současné době nejsou v plánu ani žádné minimální požadavky na energetickou náročnost při prodeji či pronájmu budovy/ucelené části/bytové jednotky.“*

Uvádí se, že dle požadavků EU nebude vlastníkům energeticky nehospodárných budov povoleno je prodat ani pronajmout.

To je dobrá zpráva jen zdánlivě. Důležitá jsou slova „v současné době nejsou v plánu…“ Všechny zkušenosti s politikami EU ukazují na to, že co není v plánu dnes, bude vykonáno zítra. Je pravda, že sama směrnice žádný nástroj v podobě omezení vlastnických práv nezavádí, nicméně je potřeba ji číst pečlivě. Směrnice stanovuje cíl, kterým je renovace stávajících budov, přičemž se členským státům napovídá, jak k němu lze dospět – třeba tak, že k určitému okamžiku, kterým je prodej nebo pronájem, mají stávající budovy splňovat stanovené požadavky na energetickou náročnost. O tom, jak k tomu vlastníky v daném okamžiku přimět, nepadne ani slovo, nicméně v reálném světě toho lze dosáhnout zvýšeným zdaněním, pokutami nebo omezením vlastnického práva. Ve Francii již reálné kroky k danému cíli učinili a od 1. 1. 2025 je tam zakázán pronájem budov v energetické třídě G, od 1. 1. 2028 půjde i o budovy ve třídě F. Obavy, že k podobnému kroku budou vyznavači „evropských“ hodnot chtít přistoupit i u nás, jsou tedy na místě.

Ministerstvo průmyslu a obchodu správně mělo uvést, že opatření při prodeji či pronájmu budov se neplánují proto, že by byla v rozporu s ústavním pořádkem ČR. Článek 11, odst. 4 Listiny základních práv a svobod totiž říká, že *„…nucené omezení vlastnického práva je možné ve veřejném zájmu, a to na základě zákona a za náhradu.“* Žádnou náhradu za zmařený prodej či pronájem státní rozpočet neunese, protože podle vládních dokumentů by náhrada za vyvlastnění měla být stanovena tak, aby odpovídala majetkové újmě, která se u vyvlastňovaného projeví v důsledku vyvlastnění.

Celá sada právních nástrojů využívaných v rámci boje s klimatem u nás již použita byla, a to v 50. letech při kolektivizaci zemědělství. Ta bývá obvykle doprovázena adjektivem násilná, nicméně příslušné zákony byly formulovány ve stejném duchu, jako směrnice EU. Zákon o jednotných zemědělských družstvech z roku 1949 uvádí: *„V zájmu zajištění blahodárného rozvoje zemědělského družstevnictví a odstranění dosavadní roztříštěnosti družstevní činnosti v zemědělství jako dědictví minulosti budou zakládána na podkladě dobrovolnosti jednotná zemědělská družstva, která mají sjednotiti dosavadní různá zemědělská družstva a přinésti významný prospěch pracujícím zemědělcům.“*

Ze směrnice vyplývá, že časem by do obdobného sevření stále se zpřísňujících omezení a požadavků, v jakém se ocitli sedláci v 50. letech, byli vmanévrováni téměř všichni vlastníci normálních nemovitostí.

Jelikož dobrovolnost bylo potřeba nějak podnítit, byl v roce 1951 přijat Zákon o převodech nemovitostí a o pronájmech zemědělské a lesní půdy, kde se stanovuje, že k *„převodu nemovitosti a k pronájmu zemědělské nebo lesní půdy je třeba přivolení okresního národního výboru. Příčí-li se převod nebo pronájem obecnému zájmu, okresní národní výbor přivolení odepře.“* V součinnosti s obvykle nedosažitelně vysokými odvody v rámci totálního výkupu, zvýšenou daňovou zátěží či zákazem půjček samostatným sedlákům to ke vstupu do družstva přimělo prakticky každého.

Celá sada právních nástrojů využívaných v rámci boje s klimatem u nás již použita byla, a to v 50. letech při kolektivizaci zemědělství.

Ze směrnice vyplývá, že časem by do obdobného sevření stále se zpřísňujících omezení a požadavků, v jakém se ocitli sedláci v 50. letech, byli vmanévrováni téměř všichni vlastníci normálních nemovitostí. Vyznavači Green Dealu by asi nepřehlédli možnost zatížit energeticky nevyhovující nemovitosti zvýšenou daní, a pak by vypadalo jako téměř lidumilné, kdyby vláda vlastníkům nevyhovujících budov velkoryse nabídla, že na základě výjimky budou moci svou nemovitost převést do zvláštního státního či soukromého fondu.

Cílem tohoto textu není vznášet na vládu požadavek, aby Green Deal uváděla v život ústavně konformním způsobem, protože to prostě nejde. Klimatický alarmismus je ideologie stejného typu jako komunismus, a je tedy s ústavními principy demokratického státu neslučitelná. To je vidět už jen z toho, že se uchyluje ke stejným metodám.

Žádné odkazy na neústavnost kroků při aplikaci zelené politiky samozřejmě ničemu nepomohou, stejně jako nepomůže žádný „evropský realismus“. Jedinou možností je získat rozhodnou většinu, která vládu nad našimi životy z rukou klimatických alarmistů odejme. Času ovšem začíná být málo a svobodné volby jsou navíc v čím dál větším ohrožení.

2. 9. 2025

Tereziánské školské reformy: posmívat se, nebo děkovat?

Ivo Strejček
člen správní rady IVK

Letošní předvolební debaty si stavu českého vzdělání sice všímají, jejich zájem se ovšem soustřeďuje na problémy povrchní nebo jen zdánlivě podstatné. Čím častěji se jednotliví budoucí ministři či ministryně školství předhánějí v předkládání návrhů, které prý české vzdělávání „konečně přivedou do 21. století“, tím častěji používají ke zdůvodnění svých, většinou velmi sporných, nápadů snadnou argumentační berličku: „Snad tu nechceme napořád školství Marie Terezie“. Používají tuto výmluvu tak často, až bychom se měli objektivně zamyslet, čím ony tereziánské školské reformy skutečně ve své době byly, v jakém kontextu společenském, hospodářském a kulturním vznikaly, a co v důsledku znamenaly nejen pro rakouské mocnářství, ale také pro české země. Možná bychom nad „školstvím za Marie Terezie“ posléze snad méně ohrnovali nos.

Školské snahy Marie Terezie byly první ucelenou a systematickou snahou o po-

vznesení vzdělanosti nejširších vrstev obyvatelstva. Tyto snahy bývají tendenčním historickým výkladem nedávných desetiletí považovány jen za úsilí o vštěpování základní kázně v nejútlejším věku, o posílení role státu a císařského dvora nad obyvateli rakouských zemí, či nejvhodnější cestou k podrobení se vojenské disciplíně. Tento jednostranný a velmi mechanický výklad je pravděpodobně to jediné, co budoucím českým ministrům/ministryním školství v jejich hlavách zůstalo. Škoda, nebo neomluvitelné?

Školské snahy Marie Terezie byly první ucelenou a systematickou snahou o povznesení vzdělanosti nejširších vrstev obyvatelstva.

Snahy Marie Terezie a jejích osvícenských spolupracovníků zásadně reformovat rakouský vzdělávací systém probíhaly v době, kdy obecné pojmy jako stát, společnost, národ, lid, rodina, hospodářství, kultura, dokonce i civilizace nabývaly podobných významů, s jakými jsme zvyklí je spojovat dnes my. Tereziánské školské reformy (a nejen ty) signalizovaly ve střední Evropě nástup nových osvícenských myšlenek prosazovaných i garantovaných absolutistickou vládou. Vytržení vzdělání z rukou církve a jeho předání do státní správy bylo součástí významného reformního procesu modernizace státu a společnosti.

Zavedení doporučené školní docházky (později povinné) pro děti od šesti do dvanácti let s povinností výuky trivia (čtení, psaní, počítání) zvýšilo významně úroveň základní vzdělanosti obyvatel rakouské monarchie. K prosazení tohoto cíle bylo třeba vypracovat jednotnou metodiku. K jejímu vytvoření přizvala panovnice zaháňského probošta Johanna Ignáce Felbigera (odtud obvykle nazývaná Felbigerova školská reforma). Ten sepsal pro výuku v mocnářství závaznou a rozsáhlou *Knihu methodní*, která určovala povinný obsah vzdělání. Felbigerova metodika vnesla do systému vzdělání řád i přijatelnou ucelenost a dílčím způsobem ovlivnila i myšlení odborných vědeckých pedagogů na nejméně sto padesát let dopředu – včetně reforem Thunovy (1850), a zejména Hasnerovy (1869).

Tereziánské školské reformy (a nejen ty) signalizovaly ve střední Evropě nástup nových osvícenských myšlenek prosazovaných i garantovaných absolutistickou vládou.

Tereziánské reformy zřídily tzv. Normální školy, jakési přípravky pro budoucí učitele. Příprava budoucích učitelů byla vůbec ohromným průlomem, neboť vzdělávání do té doby bylo výhradně v rukách církve. V obcích byla „škola“ svěřována buďto místnímu faráři nebo lidem jako vysloužilí vojáci. Došlo k postátnění gymnázií a univerzit. Do osnov byly zahrnuty osvícenské vědy o státu, politické vědy o financích a hospodářství, dějepis (již směle odkazující k antickým kořenům evropské civilizace), přírodní nauky a nauky o využití nejnovějších vědeckých poznatků a osvědčených hospodářských postupů. Univerzita se stala státní institucí vychovávající kvalifikované zaměstnance pro zajištění chodu jednotlivých úrovní státu a jeho administrativního systému, skrze kvalitní výuku technických věd se stala zdrojem i vysoké úrovně technického vzdělání. Tereziánské (a později i josefínské) uvažování o školství bylo předpokladem rychlé industrializace Rakouska a modernizace jeho státního aparátu.

Tereziánské a josefínské školské reformy zásadně ovlivnily i vývoj českého osvícenského myšlení (Jiráskova ohromující historická freska F. L. Věk je tomu mimořádně kvalitním příkladem). Stále intenzivněji se prosazující myšlenky osvícenského absolutismu umožnily v Čechách záchranu a postupnou obnovu téměř již zaniklého českého jazyka (v té době používaného jen na úrovni vesnického obyvatelstva) a ve městech tak posílily český živel přicházející z venkova. S rozvojem jazyka a obecných čtenářských dovedností bylo jen otázkou času, kdy budou k dispozici i česky tištěné a psané knihy. Třeba Krameriova Česká expedice, pro podporu a rozvoj českého vědomí tolik cenná, tak za mnohé vděčí osvícenským tereziánským reformám.

Tereziánský stát usiloval o to, aby měl vzdělané, zdravé a nezávislé obyvatele, kteří zajistí nejen jeho chod, ale přispějí k rozvoji jeho bohatství a síly. Prostředkem k naplnění tohoto cíle se stala modernizace všech oblastí života - školství, soudnictví, hospodářství i duchovních záležitostí.

„Školství za Marie Terezie“, ono školství, kterému se soudobí čeští kvaziliberálové a progresivisté tolik posmívají, bylo úžasným počinem tehdejší císařovny, který ve svých důsledcích napomohl obnovit existenci českého národa a jeho jazyka.

„Školství za Marie Terezie“, ono školství, kterému se soudobí čeští kvaziliberálové a progresivisté tolik posmívají, bylo úžasným počinem tehdejší císařovny, který ve svých důsledcích napomohl obnovit existenci českého národa a jeho jazyka. Skrze růst vzdělanosti nejširších vrstev českého obyvatelstva připravil základy pro rozvoj jeho hospodářské a kulturní úrovně jako důležitých předpokladů vzniku budoucího úspěšného svobodného československého státu.

Že si tyto souvislosti dnešní a budoucí čeští ministři/ministryně školství neuvědomují, je neomluvitelné! Že se jim navíc vysmívají, by je mělo diskvalifikovat od jakékoli správy naší země!

16. 9. 2025

Unie, Friedman a svobodný svět

Jan Fiala
student

Námět, impuls k sepsání tohoto článku, přišel vlastně zcela náhodou – byla jím na první pohled zdánlivě obyčejná in-stream reklama na portálu YouTube. Nejednalo se však o typickou, všední, tuctovou propagaci služby či výrobku, nýbrž o agitaci „social economy.“ Dle jejích slov: Speciálního druhu hospodářství, které charakterizuje „putting people before profit,“ upřednostňování lidí před ziskem.

Většinou reklamy ihned přeskakuji, ale když jsem ve sluchátkách zaslechl tento slogan, přimělo mne to zvýšit pozornost a vyslechnout si, jaké myšlenky nám soudobý svět nabízí a prezentuje. O tzv. „social economy“ jsem se nedozvěděl mnoho zajímavého ani objevného. Více než obsah minutového videa vypovídá o dnešní realitě jiná skutečnost. Tou je původce, sponzor a inzerce reklamy: Evropská Unie. Názor ať si čtenář udělá sám.

Milton Friedman tvrdí, v kontrastu s dnešními populárními doktrínami DEI a zejména ESG, že není úkolem právnických, umělých entit dělat ze světa lepší místo. Ty autentické svědomí ani „sociální odpovědnost“ či „cítění“ nemají a mít nemohou.

Samotná koncepce sociální ekonomiky není nijak novátorská. Známe ji pod různými jmény a v různých obměnách již několik staletí.

Už slavnou „neviditelnou ruku trhu“ Adama Smithe, která vede podnikatele motivované svými „sobeckými“ zájmy a touhou po vlastním obohacení k naplňování potřeb ostatních, můžeme považovat za zpochybnění ideje „social economy.“ Jemu však následující řádky věnovány nejsou. ▸

Nedlouho po shlédnutí krátkého spotu se mi vybavil známý článek jiného velkého ekonoma a významného liberálního myslitele. Byl jím hutný esej Miltona Friedmana: „A Friedman doctrine – The Social Responsibility of Business Is to Increase Its Profits," publikovaný deníkem The New York Times roku 1970.

Vyhledal jsem si jej s cílem osvěžit si povědomí o jeho stěžejních myšlenkách, které nám dnešní – slovíčkem „social" poblouzněný – mainstream dávno nenabízí. A zjistil jsem, že text 13. září tohoto roku oslaví své pětapadesáté narozeniny. Proto tento komentář.

Není možné zastavit útoky na svobodný svět, ty jsou jeho součástí od nepaměti. Lze se proti nim však vymezit a liberální uspořádání společnosti hájit.

Překvapilo mne, jak může být 55 let starý článek stále natolik aktuální. Taková recenze zní pozitivně, ale optimismus nečekejme. Hodnocení současné reality jeho optikou je bezesporu pesimistické: Ani po 55 letech jsme se nikam neposunuli a v zásadě se z předchozího vývoje nijak nepoučili.

Na poselství Friedmanovy doktríny sedá prach, zatímco v Evropě – ale i v samotných Spojených státech – bobtná sociálno, formulují se pojetí nových kolektivismů a narůstá přesvědčení, že firmy a korporace mají, namísto jednotlivců, vlastní svědomí, a proto musí nést odpovědnost za blaho společnosti. Friedman tehdy ještě mluvil o držitelích akcií neboli „stockholders," dnes se v debatách s oblibou naopak hovoří o tzv. „stakeholders," držitelích různých zájmů a rizik. Instituce soukromého vlastnictví a práva s ní spojená se tak jeví jako nepotřebný přežitek, buržoazní relikt patřící na smetiště dějin. Místo vlastníků mají rozhodovat různorodá aktivistická uskupení.

V úvodu eseje mluví jedna z hlavních tváří tzv. Chicagské školy o větší či menší míře podléhání vedení podniku náporu třetích stran. Argumentuje, že pokud má vedoucí pracovník podniku na základě aktivistických a intelektuálních tlaků změnit jeho cíle, tedy zanechat snahy o co největší návratnost v mezích zákona a společenských norem – a naopak se soustředit na realizaci „veřejného blaha," nezbude mu než poškozovat zájmy svého zaměstnavatele a bez jakéhokoliv mandátu používat peníze ostatních lidí a svými rozhodnutími (ať už ze svévole či z nátlaku třetí strany) ovlivňovat jejich životy.

Manažer za takovým účelem zneužívá nejen soukromý kapitál vlastníků podniku v rozporu s jejich zájmem, ale taktéž utrácí i peníze jeho zákazníků a zaměstnanců v důsledku potenciálního zdražení služeb a produktů, resp. snížení mezd apod.

Milton Friedman tvrdí, v kontrastu s dnešními populárními doktrínami DEI a zejména ESG, že není úkolem právnických, umělých entit dělat ze světa lepší místo. Ty autentické svědomí ani „sociální odpovědnost" či „cítění" nemají a mít nemohou. Tento úděl přísluší konkrétním, autentickým a skutečným osobám. A tyto osoby si k tomu musejí získat oprávnění, mandát.

Právě jednotlivci mají společně a většinově v rámci demokratických procesů rozhodovat o tom, kdo získá pověření uskutečnit tu či onu změnu, posoudit, který zákon má být schválen, určit, jak vysoké bude zdanění či jaká podoba dalších obecných ustanoveních se prosadí.

Různé formy aktivistického nátlaku tyto procesy narušují, a podkopávají tak podstatu svobodné společnosti. Obcházejí tržní mechanismy, politickou a hospodářskou demokracii a dávají prostor domýšlivým samozvaným učencům, kteří jsou přesvědčeni o své nadřazenosti a předurčení utvářet osudy druhých.

Naši svobodu neohrožují ani tak různé ataky na ni, jako spíše skutečnost, že ji nikdo uceleně, důsledně a sveřepě nebrání.

To je teze, kterou dnes již téměř nikdo neříká nahlas. Nikdo na to nemá odvahu. Pro moderní tzv. občanskou společnost a její nejagresivnější zástupce, radikální aktivisty, je totiž zcela nepřijatelná. Ohrožuje jejich moc, společenský význam a vliv. Není možné zastavit útoky na svobodný svět, ty jsou jeho součástí od nepaměti. Lze se proti nim však vymezit a liberální uspořádání společnosti hájit. To už ale samozřejmostí není. Naši svobodu neohrožují ani tak různé ataky na ni, jako spíše skutečnost, že ji nikdo uceleně, důsledně a sveřepě nebrání.

V současnosti už žádnou aktivní obdobu Chicagské anebo Rakouské ekonomické školy nenajdeme, hospodářství Evropy – a vlastně už ani USA – s monetarismem a liberalismem mnoho společného nemá, plíživě se v něm zabydlel paternalismus a nedůvěra v trh, tedy nedůvěra v ty, kteří svojí pílí, vytrvalostí a schopnostmi utváří ekonomickou prosperitu. Na školách se klasická liberální ekonomie neučí, takové téma veskrze levicovým akademikům nekonvenuje. Studenti na jména jejích hlavních představitelů narazí jen okrajově. Zatímco o „social economy" se díky penězům odevzdaným do rozpočtu a fondů EU dozvíme už i z reklam na internetu.

Většina lidí začala považovat naši prosperitu za přirozenou danost, za samozřejmost. Necítí proto potřebu hledat příčiny úspěchu západní civilizace. Neptají se, proč právě naše společnost (a nikoli ostatní) v průběhu 18. a především 19. století zažila takový rozkvět.

Tento svět již není světem Miltona Friedmana, světem kapitalismu a svobody. Většina lidí začala považovat naši prosperitu za přirozenou danost, za samozřejmost. Necítí proto potřebu hledat příčiny úspěchu západní civilizace. Neptají se, proč právě naše společnost (a nikoli ostatní) v průběhu 18. a především 19. století zažila takový rozkvět. Nemají důvod zabývat se pilíři, na kterých stojí úspěch západních zemí. Pročež je nemohou chápat, a fortiori zastupovat a bránit.

Nesmíme pasivně, odevzdaně a defétisticky čekat na příchod dalších von Misesů, Hayeků či právě Friedmanů: Je zapotřebí si připomínat jejich myšlenkový odkaz a obhajovat jej, usilovat o zachování co možná nejvíce principů, hodnot, tradic a ideálů světa včerejška do doby, kdy budou aktuální progresivistické experimenty v očích široké veřejnosti natolik zdiskreditovány, že již nebude možné nadále přehlížet elementární pravdy a – alespoň některým – zřejmé souvislosti.

12. 9. 2025

Předplatné IVK

institut VÁCLAVA KLAUSE

Předplatné IVK zahrnuje pravidelný newsletter, newslettery plus, sborníky a ostatní publikace, pozvánky na semináře.

Základní cena předplatného je 1000 Kč.
Studentské předplatné 500 Kč.

predplatne@institutvk.cz